

חלב ישראל

איסור חלב עכו"ם ואם יש להתיר חלב ע"י פקוח הממשלה

שאלות

טעמי איסור חלב עכו"ם
 פסק הלכה
 מחלוקת אם חלב עכו"ם נאסר במנין
 אם יש להקל במקום שאין לחשוש שמא נתערב חלב טמא
 אם יש להתיר ע"י פקוח הממשלה

טעמי האיסור – "אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין"

רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה א

1. כל מאכל היוצא ממין מן המינין האסורין שלוקין על אכילתו הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחיה הטמאים וביצי עוף ודג הטמאים שנאמר "ואת בת היענה" זו ביצתה והוא הדין לכל האסור כיענה ולכל הדברים הדומין לביצה.

[מובא שני טעמים לאיסור חלב עכו"ם, אחד בבבלי ואחד בירושלמי]

טעם #1 - מסכת עבודה זרה דף לה עמוד ב

2. מתני'. ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה: חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, והפת והשמן שלהן. רבי ובית דינו התירו השמן, וכו'.

3. גמ'. חלב למאי נחוש לה? אי משום איחלופי, טהור - חיור, טמא - ירוק! ואי משום איערובי, ניקום, דאמר מר: חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד! אי דקא בעי לגבינה הי"נ, הכא במאי עסקינן - דקא בעי ליה לכמכא (מאכל). ונשקול מיניה קלי (מעט) וניקום! כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי, ליכא למיקם עלה דמילתא. ואב"א: אפי' תימא דקבעי לה לגבינה, איכא דקאי ביני אטפי.

[מבואר שטעם איסור חלב עכו"ם לפי הגמ' בבלי הוא משום חשש דילמא עירב בו העכו"ם חלב טמא...]

טעם #2 - תלמוד ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ב, ה"ח

4. רבי בא בר רב יהודה רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: חלב הגוי למה הוא אסור? משום גילוי (פני משה – והם אין נזהרין בו), עכ"ל.

[מבואר שטעם איסור חלב עכו"ם לפי הגמ' ירושלמי הוא משום גילוי]

"ואלו מותרין באכילה"

מסכת עבודה זרה דף לט עמוד ב

5. מתני'. ואלו מותרין באכילה: חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו, והדבש, וכו'.

6. גמ'. תנינא להא דת"ר: יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו, ואינו חושש. היכי דמי? אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא, ואי דאיכא דבר טמא בעדרו, אמאי? לעולם דאיכא דבר טמא, וכי קאי חזי ליה, וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא: כיון דיתב

לא חזי ליה, ניחוש דלמא מייתי ומערב ביה, קמ"ל: כיון דכי קאי חזי ליה, אירתותי מירתת ולא מיערב ביה.

בית יוסף יורה דעה סימן קטו

7. וכתב המרדכי (סי' תתכו) [על דברי הגמ' בע"ז לט, ב "אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא"] יש מוכיחין מכאן דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח מאותו גוי אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דאם כן היה לו להקשות "אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב בצד עדרו ורואה".

אלא הכי פירושו "אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא" דביושב בצד עדרו סגי וכ"כ הרבינו פרץ ז"ל בפסקיו (שם) דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות ישראל שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא ישראל ע"כ וכן כתב בסמ"ק (שם):

פסק הלכה

רמב"ם הלכות מאכלות אסורות (פרק ג, הלכה טו)

8. האוכל גבינת העכו"ם או חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו מכין אותו מכת מרדות.

מגיד משנה (שם)

9. האוכל גבינת העכו"ם וכו'. זה ידוע שבכל איסור של דבריהם יש מכת מרדות וכבר הזכרתי זה בכמה מקומות:

רמב"ם (שם, הלכה יז)

10. ישראל שישב בצד העדר של נכרי ובא הנכרי והביא לו חלב מן העדר אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה הרי זו מותר, ואע"פ שלא ראה אותו חולב, והוא שיכול לראותו כשהוא חולב כשיעמוד, שהנכרי מתיירא לחלוב מן הטמאה שמא יעמוד ויראה אותו.

מגיד משנה (שם)

11. ישראל שישב בצד וכו'. משנה וגמרא שם (דף ל"ט): ומתבאר מדברי רבינו דדוקא כשהנכרי חולב לצורך ישראל וידוע שחלב טמא אסור לנו ולפיכך מתיירא לחלוב מן הטמאה שמא יעמוד ויראה אותו, הא לאו הכי ודאי חיישינן כל שיש טמאה בעדרו ופשוט הוא.

טור ושולחן ערוך יורה דעה (סימן קטו, סעיף א)

12. חלב שחלבו עובד כוכבים (ש"ך - לא שנא חלבו לצרכו או לצורך ישראל) ואין ישראל רואהו, אסור, שמא יערב בו חלב טמא. [דין #1] היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. [דין #2] היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל.

13. [ועיין עוד ברמ"א, ש"ך ועוד פוסקים שם שדנו אם יש מקום להתיר אם הישראל לא היה שם בתחילת החליבה, אם החליב העכו"ם בכלי שלו, ועוד פרטי דינים, ולענין זה]

כתב סמ"ק (סי' רכג עמ' רלד ובהגהות סק"א) דכיון שחלבו הגוי ואין ישראל רואהו מתחלת החליבה אסור בכל ענין. (מובא בבית יוסף שם).

וכן כתב הט"ז (שם, ס"ק ד) - ולענין הלכה נראה דיש להחמיר ולאסור אפילו דיעבד כל שאין רואה הישראל תחילת החליבה אפילו באין שם דבר טמא, עכ"ל. ועיין עוד בערוך השלחן (שם ס"ק ז).

[ש"ך (שם ס"ק ח) - אם בדיעבד בשהיה שם בתחלת החליבה אך לא ראה בכלי אם מותר החלב והביא שם שיטות דאפילו דיעבד בעינן שראה ישראל מתחלה בכלי.]

שולחן ערוך (שם, סעיף ב)

14. גבינות העובדי כוכבים, אסרום וכו'.
הגה: ואם הישראל רואה עשיית הגבינות והחליבה, מותר (אגור פי שואל), וכו'. ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד, וכו'. ומכל מקום אסור לאכול החלב כך (שם).

ש"ך (שם, ס"ק נו) - ומ"מ אסור לאכול החלב כך - מאחר שלא ראה החליבה אפילו ידענו שדעת העובד כוכבים לעשות גבינות:

דין "נכנס ויוצא"

15. על דברי הש"ע בד"ץ #2 "היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, וכו', מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, וכו'" (כתב)

ש"ך (שם, ס"ק ד) - ולפי"ז נראה דאפילו יוצא ונכנס מותר כיון דטעמא הוא משום דמירתת והכי אמרינן לקמן (סי' קי"ח ור"ס קכ"ט) דהמניח עובד כוכבים אצל דברים שאם הוחלפו יש בהם איסור תורה מותר ביוצא ונכנס מטעמא דמירתת וכ"כ בפרישה (ס"ג) והוסיף דה"ה אפילו אינו יושב תמיד אלא יוצא ונכנס ויושב שרי וכ"ש יוצא ונכנס למקום החלב.

16. ט"ז (שם, ס"ק ג) - "לראותו כשהוא עומד" - נראה דכל שכן דמהני כשהוא יוצא ונכנס.

אף על פי שבטל הטעם צריך מנין אחר להתירו

17. נחלקו הפוסקים במקום שאין לחשוש שמא נתערב חלב טמא בחלב, דבאופן זה בטל טעם האיסור, האם חלב הנכרי מותר או אסור. ולהבנת הענין, יש להקדים בביאור היסוד של ...

מסכת ביצה דף ה עמוד ב

כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, עכ"ל.

גדרו ומקורו של "דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו". דבר שאסרו או תיקנו במנין חכמים, אף כשבטל הטעם, צריך מנין חכמים אחרים להתירו, ואינו נותר ממילא.

18. ולמודו מן הכתוב **בגמ' בביצה שם, שנאמר:** "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), והרי לא נצטוו "היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה" (שמות יט טו) אלא משום קבלת התורה, ואם כן ראוי היה שיותרו ממילא בתשמיש לאחר שלשת הימים, שכבר נתקבלה התורה ובטל טעם האיסור, ולמה הוצרך להתירם בפירוש, אלא מכאן שדבר שנאסר משום איזה טעם אף שבטל הטעם אינו נותר מאלי, והואיל והקב"ה אסר להם צריך שהוא בעצמו יתיר להם, והוא הדין לדבר שבמנין חכמים (עין שם לימוד שני לזה בהמשך דברי הגמרא). ומן התורה הוא שצריך מנין אחר, שהרי נלמד מן הכתוב (פמ"ג או"ח סי' תסח) אשל אברהם ס"ק א).

שיטה שחלב עכו"ם נאסר במנין

[יש פוסקים הסוברים שחלב עכו"ם נאסר במנין, ולכן אף במקום שאין לחשוש שמא נתערב חלב טמא בחלב, דבאופן זה בטל טעם האיסור, חלב הנכרי עדיין אסור]

שו"ת מהר"י מברונא סימן עח

19. ומהר"י יונה אומר כיון דבא לכלל חלב נאסר במנין משום חלב דחלבו גוי שוב לא חשיב שום ספק אלא כוודאי איסור ושוב לא נפיק מכלל איסור, וכו'.

כסף משנה הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה טו

20. חלב של עכו"ם גזרו עליו ואסרוהו סתם משום חשש תערובת חלב טמא בכל גוונא אסרוהו ללקחו מהם ולאכלו בשום ענין אפילו לעשות ממנו גבינה או חמאה ולבשלו עד שיכלו צחצוחי חלב שבהם דלא פלוג רבנן בגזירתם, וכו', אי"ו כדאמרן דחלב עכו"ם בכל גוונא גזרו שלא יקחנו מהם אפילו לעשות ממנו חמאה אבל על החמאה שלהם לא גזרו.

שו"ת רש"י סימן קנב

21. חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אף אם יודע שאין בדיר בהמה טמאה, אסור. ועל זה נאמר (קהלת י': ח') "ופורץ גדר ישכנו נחש", עכ"ל.

[יש שביאורו מזה דדעת רש"י שהאיסור הוא משום גזירה, וממילא אף אם אין בעדר הנכרי בהמה טמאה, מכל מקום חלבו אסור כדין כל חלב הנכרי]

שיטה שחלב שחלבו נכרי אסרו אותו משום חשש דבר טמא, אך, לא נאסר במנין

[אולם יש פוסקים הסוברים דהואיל וסיבת גזירת חז"ל באיסור חלב נכרי היא מחמת שחששו לתערובת חלב טמא, ואינו דבר שנאסר במנין, לכן במקום שאין לחשוש שמא נתערב חלב טמא בחלב, דבאופן זה בטל טעם האיסור, חלב הנכרי מותר]

חוט המשולש בשו"ת תשב"ץ (חלק ד טור א סימן לב)

22. שאלני בענין חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו במה שנהגו בעיר **תלמסאן** יע"א ע"פ אבותיו קדושי עליון לשתותו כשהובא תוך המדינה עצמה גם מסביבותיה הקרובי אליה שהם בעבורי העיר שהוא ידוע שלא ימצאו שם גמלי' מיניקות. גם בארצינו זאת עיר **אלגזאייר** נהגו כן ולא מיחו בידם הראשוני' רז"ל.

תשובה [איסור החלב הוא משום תערובת חלב טמאה ואי בטל טעמא בטל איסורא. ויש חלוק בין הגבינה והחלב שהגבינה שאסורה במנין ובגזרה אם בטל טעם לא בטל איסורא, ככל דבר שנאסר במנין שצריך מנין אחר להתירו כדאיתא בגמרא ביצה (ה, א). אבל החלב הואיל ואיסורו הוא משום תערובת אי בטל טעמא בטל איסורא.]

והביא ב' ראיות לזה שאיסור החלב הוא משום תערובת חלב טמאה, ולא שנאסר במנין, מגמ' ע"ז, והביא עוד ראיה לזה מדברי הרמב"ם, עיין שם. ועל יסוד דברים אלו כתב] –

23. ולפי זה התירו מקצת מפרשים לקנות חלב מהבתים והחצרות אשר בעיר אע"פ שאין ישראל רואה כל שהדבר ידוע שאין באותה חצר בהמה טמאה. וא"ז **הרשב"ץ** הוא מהמתירין בדבר זה. ובעלי סברא זאת הם מפרשים משמעות סוגיית דתלמודא הכי דהאי דהוינן "אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא" כלומר האי ישראל יושב בצד עדרו של עכו"ם דקאמר' למה אנו צריכין לשיבתו בצד העדר "אי דליכא דבר טמא וכו' פשיטא" שהוא מותר אפילו כשאין ישראל יושב בצד העדר. "ואי דאיכא דבר טמא אמאי" כלומר מה תועלת יש בשיבתו. ויש מחמירין בזה ואומרין אפי' בדליכא דבר טמא וכו' בעינן ישראל יושב בצד עדרו וכו'.

וכן בשו"ת רדב"ז חלק ד סימן עה

24. שאלה עוד שאלת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו ואין שם דבר טמא שיודע זה בבירור כגון שאין במקום לא גמל ולא חמור נקבה או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל, השאלה אם גזרת החלב שחלבו עכו"ם הויה כגזרת גבינת הנכרים דפסקו שאפי' במקום שמעמידין אותו בשרף אפי"ה אסור משום כיון שגזרו גזרו וכן בחלב או דילמא לא.

25. תשובה הדבר ברור כי **הגבינה** נאסרה במנין מהנך טעמי דאמרינן בגמרא אבל לא כן **בחלב** שחלבו נכרי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. תדע שאם היה יושב בצד העדר במקום שאם היה עומד היה יכול לראותו אעפ"י שיש בעדרו דבר טמא מותר ואם גזרה כללית היתה לא הוי מתירין כה"ג וכן נראה מדברי כל הפוסקים.

וכן משמע מדברי הר"ר פרץ ז"ל שהוא המחמיר מכולם וז"ל ואפי' אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישים העכו"ם חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עד כאן. הא אי ליכא למיחש להכי מותר דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ומ"מ מדברי כולם למדנו שלא היתה גזרה כללית. כללא דמלתא דאם אין לחוש כלל לדבר טמא אפי' שאינו בצד העדר מותר.

סברות להקל לפי השיטה שחלב נכרי אינו דבר שנאסר במנין

- אפילו לא ראה הישראל בחליבת הנכרי, יש פוסקים שהקילו באופן ש...
 1. לא נמצא חלב טמא [אך יש סוברים שהתיר זה הוא באופן שאין בהמה טמיאה מצויה]
 2. אף שחלב טמא נמצא, חלב טמא יותר ביוקר מחלב טהור

חוט המשולש בשו"ת תשב"ץ (שם)

1# - לא חששו רז"ל אלא לחלב בהמה טמאה שדרך אנשי העולם לחלבם

26. ומעתה נבוא לבאר אי זהו היא בהמה טמאה שחששו רז"ל לתערובת חלבו ולפי הנרא' דתלמודא קאמר סתמא וחישינן לכל מילי. ואולם אי מעיינינן שפיר י"ל שלא חששו רז"ל אלא למילתא דשכיחא דכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן בה. ולכן יש לראות לפי זה בענין זה לפי העתים ולפי המקומות דכי ליכא מילתא שכיחא דאיסורא בודאי לא גזרינן והוא דין פשוט בכל איסורי דרבנן.

ועתה יש לראות אם חשש זה של בהמה טמאה יש לחוש אליו מחשש חלב גמלא לבד או ג"כ אם מחשש חמורתא וסוסיא וכיוצא ואולם לא חיישינן מכלבתא וחזירתא דלא שכיחא אינשי באלו המקומות לחלבם כלל. ולפי"ז גם בארצנו זאת ובתלמסאן יש לאסור חלב שחי"ג וי"ר דחמרתא וסוסיא מצויים הרבה. וי"ל שלא חששו רז"ל אלא לחלב גמלא שדרך אנשי העולם לחלבם אבל חמורתא וסוסיא לא שכיחא למיחלב להו והיא מילתא דלא שכיחא.

וכי"כ א"י הרשב"ץ ז"ל וז"ל שלפי מה שאומרין שאין חולבין חמורתות וסוסייות לפי שיש להם לבהמות אלו הנחלבות הזק גדול והם חסיי על בהמתם א"כ אין חוששין לזה כדאמרין (ע"ז כב, ב) גבי הרבעה דעכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר וכו'. אלמא כל שהעכו"ם חס על בהמתו ליכא למיחש לאיסורא עכ"ל ז"ל. ואני נינו ונכדו אומר טעם אחר תוספת על זה שהדבר הזה ר"ל לחלוב חמורתות או סוסייות הוא להם דבר נמאס וגנות וחרפה וגם יש להם בזה ניחוש רע לעושה זה א"כ אין לחוש לדבר הזה:

27. איברא כי החכם ידידנו ה"ר שלמה צרוור המר דודי לי יצ"ו העיד לי כי הוא עיניו ראו עכו"ם א' מאותם המוכרים החלב על הבתים שהיה חולב חמורתא אחת לתוך הכלי של חלב שהיה בידו למוכרו על הבתים. ואולם הוא עצמו יצ"ו העיד כי אותו עכו"ם שעשה זה היה נער קטן משחת מאיש מראהו נבזה וחדל אישים והיה מירתת הרבה ורואה הנה והנה כשעשה המעשה ההוא. והנה דבר זה הוא מילתא דלא שכיחא כדקאמינא ולא גזרו בה רבנן.

ובדידי הוה עובדא שהיה לנו חולה ולפיקוח נפשו הוצרכנו לחלב חמורתא על פי רופאים בקיאים ובקשנוהו ולא מצאנוהו כי היו העכו"ם אשר שאלנוהו מהם גוערים בנו ואומרים לנו ומי הוא זה שיעשה זה המעשה ולא נתנוהו לנו אלא בדמים רבים ובצער גדול ואחרי הבקשה ממקום למקום ולפי זה החשש מחמורתא וסוסיא בטל הוא דהיא מילתא דלא שכיחא.

2# - כל זמן שהאסור ביוקר והמותר בזול לא חיישינן לתערובת

28. ולתערובת חלב גמלה שהוא מילתא דשכיחא י"ל גם כן שבארצנו זאת אין לחוש אליו. וזה מתרי טעמי. [1#] האחד לפי שבגבול הארץ הזאת אין מצויים גמלי מניקות שטבע הארץ הזאת אינו מגדל גמלים לתולד' כמו שהוא ידוע ואמרו לנו הישמעאלים כי גם עשו כל יכלתם לעשות שיהיו להם בכלל מקניהם גמלים מניקות ולא עלה בידם כי טבע הארץ הזאת אינו עושה תולדת גמלים.

29. [2#] ועוד דגם את"ל שימצא חלב הגמלה אפי' שיהיה מצוי בארץ הזאת שמנהג הערביים אנשי המקנה שחלב הגמלים הוא אצלם ביותר חשיבות ואינם נותנים אותו רק לחשוביהם וליקריהם

והוא אצלם ביותר ערך כפלי כפלים מחלב בהמה טהורה. ובגמ' אמרינן דכל זמן שהאסור ביוקר והמותר בזול לא חיישינן לתערובת כדאמרינן (ע"ז לד, ב) בההיא ארבה דמורייסא דאתא לנמלא דעכו אותיב רי אבהו דמן עכו נטורי בארבה א"ל רבא לרי אבהו ועד האידינא מאן נטר' א"ל זעירא ועד האידינא אמאי ניחוש ליה אי משום דמעריבי חמרא קסטא דמורייסא בלומא קסטא דחמרא בתרי לומי וכו' וכפי זה כתב ה**טור** (שם סי' קי"ד) וז"ל המורייס שלהם אסור ואין איסורו מחמת עצמו אלא מחמת שמערבין בו יין לפיכך אין איסורו אלא במקום שהיין בזול יותר מהמורייס אבל אם דמי היין יקרים מדמי המורייס מותר עכ"ל ז"ל.

30. והרמב"ם הוסיף תוספת ביאור להתלמד בו לנדון דידן וכיוצא שכן כתב (בפ"ו מהמ"א) וז"ל המורייס במקום שדרכן לתת לתוכו יין אסור ואם היה ביוקר מהמורייס מותר וכזה מורין בכל דבר שחוששין לו שמא ערבו בו העכו"ם דבר אסור שאין אדם מערב היוקר בזול כדי להשתכר עכ"ל ז"ל. וכן מורי ורבי החסיד כמה"ר יוסף אבן דבי זל"ה שהיו כל הנהגותיו על פי הרמב"ם היה שותה החלב שחלבו עכו"ם אע"פ שאין ישראל רואהו בארצנו זאת ואמר לנו שהוא ז"ל עושה כן על דעת הרמב"ם ז"ל כי כן כתב ז"ל וכזה מורין בכל דבר שחוששין לו וכו'. וכפי זה בארצנו זאת שחלב הגמלים הוא ביוקר מחלב בהמה טהורה אין חוששין לתערובת ולזה היה הוא ז"ל שותהו. ויצא לנו הדין שהחלב בארצנו זאת גם אם אין ישראל רואהו כשחלבו מותר הוא **מתרי טעמי** דקאמרינן אם מצד העדר מציאות חלב הגמלים ואם מצד יוקרו וחשיבותו אצל הישמעאלים וכמו שביארנו זה מהגמרא ומגדולי הפוסקים ז"ל.

31. ובקשתי לי סעד לדבר הזה מגאוני עולם ומצאתי **בספר כפתור ופרח** שהביא דבר זה מבורר בשם גאוני עולם וז"ל והנך רואה התר חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו היכא דקיי"ל שאין שם דבר איסור כי מ"ש **בס' העתים** ז"ל ואין בכל אותה מדינה דבר טמא לאו כל בהמה טמאה קאמר אבל שראויה לחלוב שהרי א"א מכלבא וחמור' וכיוצא בהן ואחר שהענין כן נראה לפי זה שאם היה במדינה דבר טמא שראוי לחלוב אלא שחלבו יותר יקר מן הטהור כמו שהוא בחלב גמלה כנגד שאר החלבים פה בארץ הערבה שיהיה מותר מההוא דפי' אין מעמידין (שם) גבי ארבה דמורייסא וכו' עכ"ל ז"ל. הא תניא דמסייעא לן בכל מילי דקאמרינן. ומזה מצאו להם סמך אנשי ארצנו לשתות חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו.

32. ואולם כל זה בחלב הבא מהעיר עצמה או מהדירי הקרובי אליה שאין מצוי בהם גמלה לחלוב ולא מהבא מריחוק העיר המקום הנקרא מת"יגא וכ"ש ברחוק משם שיש לחוש שמא ימצא שמה חלב גמלי וגם יש לחוש לחלב חמורתות וסוסיות שמא העבדי המתפרצי יחלבו ויערבו עם חלב בהמה טהורה.

פרי חדש (שם, אות ו') [גם הביא ב' סברות אלו להקל #1 – אם חלב טמא אינו נמצא במקום ההוא, או #2 – שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, ובין דבריו כתב:]

33. ונמצינו למדין שדינו ממש כדין מורייס של גויים שאסרוהו משום תערובת יין ואם היין ביוקר שרי הי"נ אם חלב טמא אינו נמצא במקום אחד או שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, אין לאסור שם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אלא מותר לילך ולקנות מהגויים חלב שלהם וכן מצאתי להרדב"ז בתשובה (ח"ד, סי' ע"ה).

34. הכלל העולה דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהיא יותר ביוקר מחלב טהור מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. וכן מצאתי המנהג פשוט פה אמסטרדם, וכן נהגתי אני גם כן זולת קצת יחידים הנוהרים בזה. אבל בעיר שנמצא שם חלב טמא אף שאין לאותו עכו"ם שקונה ממנו דבר טמא בעדרו מכל מקום צריך לראות קודם החליבה בכלי אולי הניח שם חלב טמא. וגם צריך לראות כל החליבה מתחילה ועד סוף או ביוצא ונכנס או בעומד שם בצד העדר באופן שלא יוכל לילך למקום אחר להביא חלב טמא לערבו עם זה, הא לאו הכי אפילו בדיעבד אסיר, עכ"ל. אך עיין בערוך השלחן (שם, סי' ק"ה).

חזון איש (יו"ד סימן מ"א) [ציידד כשיטת הפרי חדש]

35. בחזון איש (יו"ד סימן מ"א) כתב שהפ"ח כתב להתיר באם חלב טמא ביוקר וכו' או אין טמא בעדרו וכו', והש"ד בשם רש"י דאוסר אף באין טמא בעדרו, היינו משום דחשוב כחלב המופקד ביד עכו"ם וחיישינן שמא יקח מן העכו"ם ויערב, וזה דוקא ביש בעיר חלב טמא, אבל אם

אין בכל העיר טמא, הדין נותן דהוי כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר וכמוש"כ הפר"ח עכ"ל החזו"א.

פרי תואר [מביא גדר מהו "יקר מאוד"]

36. ועיין להפרי תואר (סי' קט"ו אות א') שכתב וזה לשונו: "ולענין דינא, במקומותינו נראה דשרי לקנות מגוי חלב הגם שלא ראהו ישראל ולא עמד בצד עדרו והגם דיש דבר טמא בעדרו, דהא חלב בהמה טמאה נמכר בדמים יקרים לשרים וגדוליהם וכמעט שוה על חד ארבע מהחלב של טהורה ובודאי דלא מערבי ליה, אבל דרך מתנה אסור דהגוי חפץ הוא להיות אהוב ולמצוא חן בעיניו ויבחר לתת לו דבר חשוב וכההוא עובדא דאייתנין לעיל. ובשאר המקומות דלא הוי חלב טמאה יקר "מותר" (נראה דצ"ל "מאוד"), הגם דהוי שוה קצת יותר, אסור דהא לא אשכחין דאסורה מטעם זיופי להרויח דנאמר כל דליכא הרוחה שרי אלא מטעם דלא קפדי לערוביה וכיוון שכן הגם דשוה קצת יותר אינם מקפידין לערוביה ואסור. עכ"ל. ועיי' כה"ח (סי' קט"ו אות ט"ו, וט"ז).

גדר הגזירה בשיטה שחלב עכו"ם נאסר במנין

[לפי הסוברים שחלב עכו"ם נאסר במנין, נחלקו האחרונים בגדר הגזירה]
[אחד מראשי המחמירים בזה, שנקט לאסור אף באופן שאין בהמה טמיאה מצויה בעיר כלל ואף היכא דידוע בודאי שאין חשש חלב טמא...]

שו"ת חתם סופר חלק ב (יו"ד) סימן קז [ב' נקודות עקרויות]

37. שאלה: [1#] נידון מה שנוהגים שמה אפילו הכשרים בישראל שזוהרים מחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה מ"מ פשוט להם והיתר גמור לאכול פת שנילש עם חלב הנ"ל ולקוחים מנחתום גוי להדי'. [2#] ואם אין לזה שום היתר, שאלת אם יש לצרפם לזימון הואיל ואוכלים דבר איסור דרבנן. שוב דנת על עיקר הדין אי חלב נאסרה במנין אפילו במקום וזמן שאין בהמה טמאה הראוי לחלוב מצוי ביניהם כבזמן ומקומות אלו שהבהמות הטמאים המצויים גם הגוים ממאסים חלבם.

תשובה: [1# - חלב הוא דבר הנאסר במנין]

38. הנה בשערי דורא כ' ומביאו פר"ח (סי' קי"ד) וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אין בהמה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מיניה "ופורץ גדר ישכנו נחש" כד פסק רש"י ז"ל עכ"ל.

והמעיי' בלשון רש"י (בע"ז לה, א) יבין דבר לאישורו דס"ל לרש"י דחלב גזירה קדמונית היתה קודם שאסרו גבינה ואז אסרו החלב שאין ישראל רואהו אע"ג דתחלת גזירתו הי' משום חשש עירב דבר טמא מ"מ כיון שגזרו ואסרו במנין סתם אסרו כל חלב שאין ישראל רואה החליבה או יכול לראות אפי' ליכא חשש דבר טמא כגון החולב לגבן מ"מ החלב אסורה.

ובכסף משנה כ' להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין... וכן יראה בהדיא בלשון רשב"א (בתה"א) והרמ"א (סי' קט"ו) שכי' ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו' ומ"ש עליו ש"ך (סי' ק"ג) וכן ממ"ש רמ"א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלת בהם וכו' ומ"ש ש"ך עליו (סקי"ד) עיי"ש מבואר להדי' דס"ל דנאסרת במנין כיינם ובישולם.

2# - כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה]

39. אפי' הלכה כאינד פוסקי' [דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומשו"ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת, וכשיטת הרדב"ז], מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה ועמג"א (סי' קנ"א ססק"ז) וקרוב בעיני נדר דאורייתא אף על פי שמכל מקום קיל ככל איסור דרבנן היינו כד קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסור דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר דאורייתא. אך אם עיקר הדין דלא כרדב"ז אם כן לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כד מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמצא חומרא קולו וק"ל.

40. מעתי חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורי' אי דרבנן כמבואר לעיל "ופורץ גדר ישכנו נחש". אך מ"ש מעלתך שאפי' הנזהרים מ"מ נעשה להם כהיתר וכחומה פרוצה לקנות מפלטר פת שנילושה עם חלב שלהם צע"ג מאין נתפשט ההיתר ההוא תערובתה אוסר אפילו הכלים.

ואתה בני שמור נפשך ולא תטוש תורת אמך ומכל מקום לצרף בזימון כיון דפר"ח העיד דספרדים אוכלים להדיא אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא סתים ועוד איכא משום איבה וגדול השלום, עכ"ל.

[מבואר מדברי החתם סופר דגדר הגזירה דחלב עכו"ם דנאסר במנין, היינו ממש כמו גבינה דאף על פי שידוע ודאי שלא נתערב בהחלב עכו"ם שום חלב טמא מכל מקום אסרוהו חכמים].

41. אולם, הבית מאיר וחכמת אדם ביארו גדר הגזירה דחלב טמא שנאסר במנין באופן אחר, היינו דגזרו חכמים דכל היכא דאיכא שום חשש תערובת חלב טמא אף על פי שהוא רחוק מאד עדיין הוא בכלל הגזירה, אך התירו חכמים היכא דידוע בודאי שאין בו חשש חלב טמא, עיי"ש. (עין ביאור חלקת בנימין על ש"ע יו"ד שם, ס"ק יא).

התר אף אם חלב עכו"ם נאסר במנין

42. מטה יהונתן (בדפי הש"ע שם) [משמע מדבריו שחלב עכו"ם הוי דבר שנאסר במנין, אך חידש שיש ב' סוגי גזרות שנאסרו במנין...]

כתב במטה יהונתן, לעיין בט"ז (ס"ק ח') ופרי חדש (ס"ק א') שהאריכו שמצינו הרבה דברים שנאסרו במנין אף דהטעם בטיל, מכל מקום צריך מנין אחר להתירו. והאמת הוא דודאי כל מה שאסרו חכמים בלי שום תנאי כגון דלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות משום הקרבת הפסח, או לאכול סמוך למנחה לדעת הסוברים דסמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסחא, ואף דהשתא ליכא קרבן פסח דבטל הטעם, מכל מקום כיון דכבר נאסר במנין מבלי שום תנאי, השתא נמי אסור.

43. מה שאין כן היכא דבשעה שנאסר היה גם כן תנאי כמו חלב של עובדי כוכבים שצריך להיות ישראל יושב ורואהו, והיינו מפני שהוא מערב בו חלב טמא, והלכך כיון שאם ישראל רואה מתחילה לא נאסר, השתא נמי שאין בינינו דבר טמא, אם כן הוי כמו ישראל רואה, דאף בשעת הגזירה לא נאסר בכהאי גוונא.

וכמו כן נמי נילוי דמתחילה לא נאסר גילוי אלא משום נחש, ואם ידוע שלא היה שם נחשים מותר, אם כן השתא דלא שכיח נחשים הוי כמו דהיה משמרה ורואה שהנחש לא שתה מזה ולא שייך בזה כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.

אם יש להתיר ע"י פקוח הממשלה

44. הבאנו לעיל שיטת החזון איש שבפשטות סובר כשיטת הפרי חדש שחלב עכו"ם אינו דבר שנאסר במנין, ולכן במקום שאין לחשוש שמא נתערב חלב טמא בחלב, דבאופן זה בטל טעם האיסור, חלב הנכרי מותר. וכתב עוד שם החזון איש דבשיש פקוח הממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא והם צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר דהוי כשפחות החולבות דמירתות, וכיושב בצד העדר וכשהוא עומד הוא רואה, והפרי"ח כתב להתיר באם חלב טמא ביוקר וכו' או אין טמא בעדרו וכו', והש"ד בשם רש"י דאוסר אף באין טמא בעדרו, היינו משום דחשוב כחלב המופקד ביד עכו"ם וחיישינן שמא יקח מן העכו"ם ויערב, וזה דוקא ביש בעיר חלב טמא, אבל אם אין בכל העיר טמא, הדין נותן דהוי כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר וכמוש"כ הפרי"ח, עכ"ל החזון.

45. [אמנם, אף בלא שיטת הפרי חדש, ואף עם חלב עכו"ם נאסר במנין, סובר האגרות משה שהרוצה להקל בחלב של הקאמפאניעס שהם תחת השגחת הממשלה, יש לו טעם גדול משום שידיעה שלא נתערב בהחלב עכו"ם שום חלב טמא נחשבה כראיה ולא היה זה בכלל האיסור כיון שאסרו רק באין ישראל רואהו...]

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד א סימן מז [תשי"ד] - בענין חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו.

46. ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקות הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש כהא דשבועות דף ל"ד גם לעדות דממון. וגדולה מזה איתא בתוס' יבמות דף מ"ה בשם יש מפרשים גם לדין ראיית ב"ד לטבילת גר עיי"ש. וזהו גדר "אנן סהדי" שמצינו בהרבה מקומות. ואף לעדי קיומא דקידושין שאף שלא ראו אלא היחוד הוא כראו הביאה ממש ונעשית אשת איש גמורה אף לחייב מיתה להבא עליה אחר אח"כ ושלא לתפוס בה קידושין אחרים.

ויותר מזה חזינן דאף אנן סהדי פחותה מזו כהא דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהוא כראיה ממש ונחשב כהו עדים לקיומא אף לקולא לענין שלא להצריכה גט מהשני בקטנה שלא מיאנה והגדילה וניסת לשני **בכתובות דף ע"ג, וכו'**, אלמא דיש לידיעה דין ראייה ממש.

47. ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסור. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בני"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא, וכך אני נוהג להחמיר לעצמי, אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמוזלזל באיסורין.

[מבואר מדבריו שחלב שהממשלה משגחת אליהם בארצות הברית לפי גדרי האגרות משה אינו נחשב להיות חלב עכו"ם, ואכן נחשב להיות חלב ישראל, אף שאין ישראל רואה החליבה]

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד א סימן מח - עוד בענין הנ"ל.

48. ואף שכת"ר שלח לי תשובה מפקיד השלטון שהעונש ע"ז הוא רק מעשרים וחמשה עד מאה דאלאר וגם הם מקבלי שוחדא, לא נתבטלה בזה הידיעה משום דאין להם בשביל מה לעבור ולהענש וליתן שוחד דאין להיות מזה ריוח שימסרו נפשיהו ע"ז דכיון שאסור מדיני הממשלה לערב, ודאי כשירצו ליקח פועלים לחלוב סוסים וגמלים וחזירים יצטרכו לשלם להם הון רב וגם לשחד כל הפועלים שיש להקאמפאניע שישתקו וגם לשחד למשגיחי הממשלה שאף ששחד הוא דבר המצוי מ"מ בדבר פרסום כאצל הקאמפאניע שאין עושין בעצמן אלא ע"י פועלים הוא דבר קשה שייראו מליקח שחד ואם יעלה בידו ליתן להם שחד צריך להון רב ונמצא שאין שייך שיהיה לו ריוח מזה ובלא ריוח הא מפורש בגמ' שאין לחוש לערובי (בע"ז דף ל"ד קיסתא דמוריסי בלומא קיסתא דחמרא בדי' לומי וכן הוא בתוס' (ע"ז דף לב)).

49. ורק שיש לחוש שמא יש לו מעט חלב טמא שא"צ לפועלים ויערב באופן שלא יבינו העוסקים שהוא רק ריוח משהו ובפרט לגבי מסחר של אלפים שודאי בשביל מירתת מדיני הממשלה אף בשביל עונש קטן לא יערב, ובפרט שאם יעבור איזה פעמים ודאי יקחו ממנו הלאייסענס שיהיה מוכרח לסגור העסק כמו שנוהגין בהרבה דברים שאם אין מועיל עונש ממון עונשין בלקיחת הלאייסענס שהוא סגירת העסק. ולכן אף שאנן לא נימא דברים ואומדנות מעצמנו אבל אומדנא זו דמירתת וכן שאין לחוש לעירוב כשאין ריוח הוא מפורש בגמ' והחשבון שאין ריוח זה ודאי יכולין גם אנחנו לחשוב.

[ובסוף דבריו כתב] ולכן תשובתי הראשונה שיש טעם גדול להמקילין היא נכונה וברורה. אבל ודאי לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא כדכתבתי שם.

50. ועיין עוד שו"ת אגרות משה חלק יו"ד א סימן מט [שכתב בין אריכות דבריו, סברא כעין של המטה יהונתן, וכעין דברי החכמת אדם ובית מאיר]

... ולכן אף שודאי גזרו זה במנין כיון שמדינא היה מותר אין להוכיח מזה שאסרו אף כשאין שום חשש עירוב כיון שעל אלו שיש בהם חשש עירוב הוצרכו לגזור, וגם אין שייך לא פלוג מאחר שבפירוש היתה הגזירה רק מצד חשש עירוב דהא אסרו רק באין ישראל רואהו ונפלגו אלו שאין בהם חשש עירוב בהכרח. אבל הוא רק באין שייך כלל לחוש לעירוב חלב טמא, דאם שייך לחוש רק שנתקטן החשש מאד באופן שבשביל חשש כזה לא היו גוזרין לאסור הוא בכלל הגזירה דשייך ע"ז לא פלוג כיון שנאסר במנין ולא ניתן הדבר לשעורין.

51. וזהו מה שפסק רש"י **שהביא בש"ד** דאף דאין בהמה טמאה בדיר אסורה משום דעכ"פ יש חשש קטן אף שאינו חשש הראוי לגזור בשביל זה הוא בכלל הגזירה דלא פלוג. וזה מפורש בדברי **המרדכי** שכתב דאפילו ליכא דבר טמא בעדרו אסור אם לא דיושב ישראל בצד עדרו מטעם שחלב עכו"ם נאסר במנין ולא פלוג ומ"מ כתב סמוך לזה בשם **הרבינו פרץ** דהוא פן יערב או ישים העכו"ם חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל. ועיין **בחת"ס** שם שהקשה דסותר לדבריו ורישא לאו היינו סיפא ולא תירץ כלום. אבל האמת שלא קשה כלום דודאי נאסר במנין ולא פלוג במה שאסרו דהוא באם יש לחוש לעירוב חלב טמא אף שהוא חשש רחוק כהא דליכא דבר טמא בעדרו שלא היו אוסרין בשביל חשש קטן כזה אבל בליכא חשש כלל אין שייך בזה לומר לא פלוג שבהכרח נפלג כיון שהתירו בישראל רואהו. ולכן אין שייך כלל מה שנאסר במנין לאסור מחמת זה אף אלו שאין שייך לחוש לחלב טמא כלל. ופלא מה שתלה החת"ס בזה.

52. והנה נתבאר הענין היטב שיש טעם גדול להמקילין בחלב הקאמפאניעס ושהדין עמהם. אך ודאי מן הראוי לבעלי נפש להחמיר על עצמן כדכתבתי במכתבי הראשון. [אך עיין שם בסוף דבריו אם הקאמפאניעס הוא של ישראלים והם קונים גם מפארמערס].

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן לה

53. בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו שבארתי בספר אגרות משה סימן מ"ז בחיו"ד שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מ"מ מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מ"מ כדאי להחמיר כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם. אבל במקומות הרחוקות שאין שם קאמפאניעס מחלב שישראל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישראל רואה בשעת החליבה אף ליחידים אין להם להחמיר.

שיטת החולקים על האגרות משה

תשובות והנהגות (חלק א' יורה דעה, סימן תמ"א)

54. יש להקפיד מאד על איסור חלב עכו"ם, והאדמו"ר רבי יוסף יצחק מלובביץ זצ"ל קבלה בידו שהשותה חלב עכו"ם פוגם אצלו באמונה, ואבות אבותינו הקפידו מאד מטעם כמס, ודי בזה להעיר לאלו שהתירו כאן, ומוסרים הכשר למצרכים עם חלב עכו"ם מפני שיש פיקוח ממשלתי, אבל בלאו הכי היתר זה אין בו ממש היום, שאפילו ימצאו שם חלב מעורב יקנסו אותו קנס ממון מועט כנגד הריוח התמידי שיש להם מזה וע"כ לא מירתת ולא נקרא בזה שמירה.

55. והשותים גם היום חלב עכו"ם וסומכין על פיקוח ממשלתי חסר בהם יראת שמים, ועליהם וכיוצא בהם אני קורא "מי ששותה חלב עכו"ם וסומך על המכשיר אינו ראייה שאין בו יראת שמים, אבל מי שאין לו יראת שמים הוא שמחפש לזה היתר".

שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן לד

בדבר חלב שאין ישראל רואה החליבה, אם לסמוך על פיקוח השלטון

56. שאלה - בדבר החלב מהפירמות הגדולות בארה"ב שקיים שם פקוח מהממשלה שלא לערב חלב טמא ויענשו וגם יסגרו כל העסק בעברם על זה, אם יש להתיר בכה"ג ולסמוך על רב מפורסם שם שדעתו נוטה להתיר, וטעמו ונימוקו כיון דמרתתי מאוד לערב, יש סמך גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח, משום דעיקר, דידיעה ברורה הוי כראי' ממש כהא דשבועות ל"ד גם לעדות ממון, וגדולה מזו איתא **בתוס' יבמות מה, ב** בשם י"מ גם לענין ראיית ב"ד לטבילת גר, וזה גדר "אנן סהדי" שמצינו בהרבה מקומות, וכו', עכתו"ד הרב המתיר הנ"ל.

57. תשובה - והנה באמת אין בכל ראיותיו כדי לסתור דין המפורש בשו"ע והפוסקים עד גדולי האחרונים, והנהוג מקדמת דנא בכל תפוצות ישראל, וכמו שנברר להלן, אחרי שנדין ראשונה על מקור הדין כפי המבואר בפוסקים ובשו"ע.

[#1 - חלב עכו"ם אסור משום דבר שבמנין]

58. נפסק להדי' ברמ"א ובש"ך וכן סתימת כל הפוסקים האחרונים דהחלב אסור - ועכ"ח משום דנאסר במנין, וכדמשמע בכ"מ (מאכ"א פ"ג הל' ט"ו). וא"כ כיון דבעלי השו"ע, הכ"מ ורמ"א וש"ך ואחריהם האחרונים הסכימו דחלב אסור משום דבר שבמנין, אם כן מה אהני לן דעפ"י חק הממשלה יענש מי שמערב וא"כ מרתת.

וכל זמן שאין ישראל רואהו אסור אף באומדנא הכי גדולה, כגון שאין טמא בעדרו או חלב לגבן, או אף במקום מרתת שאינו ג"כ רק כמו אומדנא גדולה, אפילו הכי בעינן ישראל רואהו, אלא דבישראל רואהו מקילינן ביוצא ונכנס משום מרתת, דכך היתה הגזרה דבע"י ראייה, ולא רצו חז"ל לסמוך על ידיעה או אומדנא.

[#2 - החמירו חז"ל בדבר התדירי]

59. והטעם [דלא רצו חז"ל לסמוך על ידיעה או אומדנא] אפשר כיון דחלב הוא מעקרי מזונות של אדם והוי שימוש תדירי, שמצינו דהחמירו חז"ל דבר התדירי, [עיין שם המשך דבריו].

[#3 - יש לחשוש גם שמא בא מבהמה טריפה]

60. ואפשר כיון דבלאו הכי בכל חלב יש לחשוש שמא בא מבהמה טריפה, רק דאנו מתירין משום דרוב בהמות כשרות הן, א"כ כשיש עוד חשש דתערובות חלב טמא מצטרף להחשש דטריפות, וכמו שכתב הר"ן (לחולין ס"ג) לענין בצים, דפריך הגמרא ודילמא דעוף טמא, אף על גב דעופות טמאין מיעוטה וכקושית הראשונים, ומתיר הר"ן משום דאיכא עוד מיעוטה דטריפות.

וממילא גם היכי שנתמעט החשש דתערובות חלב טמא, כגון היכי שגם העכו"ם ממאסים בזה, או לשאר סבות של אין טמא בעדרו וכדומה, גם כן הגזירה במקומה עומדת, וכי' התחילו לגזור משום מיעוט המצוי דטמא בהצטרף יחד עם מיעוט דטריפות, ואף אח"כ כשנתמעט חששא דטמא לאיזו סיבה, הגזירה במקומה עומדת.

[#4 - חלב טמא יש בעולם כמעט בכל מקום ואיכא למגזר אטו היכי שיערבו חלב טמא]

61. ובפרט כיון דעובדא דמילתא דחלב טמא יש בעולם כמעט בכל מקום, ומי יודע אפשר שיבא זמן שיערבו לאיזו סיבה, שאפשר שאיזה מלומד יחדש בחקירתו שחלב מאיזה דבר טמא מעורב בחלב טהור יפה לזה או לזה.

וסיפר לי הה"ג ר' משה סאלאווייטשיק נכד הגאון ר"ח סאלאווייטשיק, ששמע מאיש מלומד וחרדי הגר בשווייץ במקום ההרים הגבוהים, וראה בכל בפעם שפחה אחת בימות הקיץ שהביאה שני כדים חלב מההרים הגבוהים למטה, ושאלה הלא מהנענוע וטלטול הדרך מגבוה לנמוך ובימות החום הלא החלב מתקלקל, וענתה שהיא נותנת בו בכל פעם מעט חלב חמורה, ואף שמחירו יותר מהטהור, אבל מועיל שלא יתקלקל החלב מהחום וטלטול הדרך, אף שגם בשווייץ יש איסור מהממשלה לערב חלב טמא, בכל זאת לא מירתתא, אי משום אמתלא דלא יתקלקל החלב, אי משום דמעט כזה מחלב טמא א"א להבחין בכימיה שזהו עיקר פיקוחה של הממשלה שיכולה בכל פעם להבחין בכימיה, ולדעת הראב"ד והרשב"א מובא בר"ן ע"ז ובב"י (סימן קט"ו), לא הלכו בזה אחר נו"ט כדי שלא ירצו ע"ש.

כמובן שאינני רוצה להעמיד יסוד על דברי השפחה הלזו, אבל מ"מ רואין אנו שעל ידי איזו סיבה יש אפשרות לערב חלב טמא אף בזה"ז (בפרט כעת שהטכניקא והפיזיקא בעולם צעדו כל כך קדימה, שיכולין לעשות משחור לבן וגם איפכא, שמעתי שכבר יכולים היום להעמיד חלב טמא לגבינה וחמאה ע"י סיוע הכימיה).

62. ואם נתיר כהיום חלב סתמא, למחר או למחרתיים כשיהיה באמת חששא דחלב טמא, לא יצייטו לנו ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו מי לא אכלנו ביצה ביוט"ש, דביצה לכל מסור, והכני"מ כן. וכן כתב הפ"ח (יו"ד קט"ז) לענין גזירה דגבינות, דאף במקום שמעמידין דוקא בעשבים, אפשר שיבא זמן או סיבה שלא יעמידו בעשבים, רק בעור נבילה.

ועי' שו"ת צ"צ להאדמו"ר מלובאוויטש (יו"ד סימן ע"ו) וז"ל לענין חלב, ואע"ג דבמדינתנו אין מצוי כלל חלב טמא מ"מ יש לחוש בודאי לדעת ר"ת שסובר הטעם משום ניקור, ואף על גב

השתא אין נחשים מצויים וכמו שמקילין בגילוי, מכל מקום הדבר פשוט שיש לחוש בודאי למה שכתבו הפוסקים משום שיש כאן עוד טעמים (עי' ב"י בשם סמ"ק) ואיכא למגזר אטו היכי דשכיח נחשים, וה"ה דמהאי טעמא איכא למגזר אטו היכי דשכיח חלב טמא וכו' עיי"ש.

[#5 - איכא עוד טעמים כמוסים]

63. ובפרט כידוע דבכל גזירות חז"ל איכא עוד טעמים כמוסים וכאשר האריך בזה **בערוך השלחן** בדברים נלהבים (בסי' קט"ו סעי' ו') באיזה אופן שיהי' כשאין ישראל רואה החליבה אסור.

תשובות והנהגות (חלק א' יורה דעה, סימן תמ"א)

64. שאלה: חומר איסור חלב עכו"ם.

וידועים דברי הגר"א בענין מים אחרונים שחז"ל לא גילו אלא הטעם הפשוט, אבל יש לתקנותיהם טעמים נוספים, וגם כאן בחלב עכו"ם מקובל שאין הטעם משום חשש חלב טמא לבד, אלא כנראה גם כדי להבדיל אותנו מעכו"ם, ועל יינם גזרו אף בנגיעה ובחלב גזרו שצריך שמירה, וכן הביא הגה"ק רבי חיים מצאנז' זצ"ל בשם חמיו ה"ברוך טעם" זצ"ל שקבלה בידו איש מפי איש שזהו תקנה קדומה ולא רק מהטעם שפירשו שהוא משום חשש חלב טמא, וכן כתב **בערוך השולחן** (סי' קט"ו ס"ו) שכך מקובל מגדולי הדורות ועיי"ש מעשה נורא מענין זה.

[#6 - לפי השיטה שחלב לא נאסר במנין, קולו חומר]

שו"ת חלקת יעקב (שם)

65. ודברי החת"ס (סימן קי"ז) ידועים, דאדרבה **להרדב"ז** (ח"ד סימן ע"ה) (וכן בחוט המשולש **לתשב"ץ** (טור האי' סי' ל"ב) ועוד פוסקים, מובא בשד"ח מערכת חלב) דס"ל דחלב לא נאסר במנין, דכיון דכבר נהגו מקדמת דנא כהרמ"א ושאר הפוסקים לאסור, הוי כנדר ואין לו התרה, וא"כ קולו חומר, עיי"ש ג"כ דברים נלהבים.

[#7 - אין לנו להקל מחמת אומדנא הנראה לנו]

66. ועי' חכ"צ (סי' קל"ה) באמצע התשובה וז"ל ובענין האומדנות האריך הרא"ם דאנן לא בקיאינן האידינא בשיעור האומדנא כמו שהיו בקיאינן בזה חכמי התלמוד, ולא נוכל להוציא ממון מהמוחזק בלא ראיה ברורה, אלא או באומד שנזכר בתלמוד, או באומדנא דמוכח טפי דליכא למיתלי בה בשום מילתא אחריתי. והרב החסיד גדול זמננו הר"ש אבוהב, החזיק בדבריו שהם בודאי חזקים כראי מוצק, ודון מיניהו שהוא לענין ממונא ואוקי באתרין שהוא איסורא, שאין לנו להקל מחמת אומדנא הנראה לנו וכו' עכ"ל חכ"צ.

67. ואפשר דזה הטעם דלא רצו רז"ל להתיר רק בישראל רואהו, ולא בידיעות ואומדנות, כיון דבאמת הגבולין והגדרים מה לקרות ידיעה ברורה ומה לקרות אומדנא, הם מטושטשין, ועל כל אומדנא דמוכח יכולין לומר דזה הוי ידיעה ברורה, ועל כל אומדנא יכולין לומר דזה אומדנא דמוכח, וכיון דחלב מעיקר מזונותיו של אדם ושימוש תדירי ומסור לכל, החמירו משום לא פלוג דכל זמן שאין ישראל בעצמו רואהו, או כשאין טמא בעדרו וישראל משמר בתוך דזה הוי ממש רואהו, דאין צריך לראות משמוש היד בד החלב, וכבע"ז (לט, ב) יושב בצד עדרו פשיטא וכו' או יוצא ונכנס ומשום מרתת, דבאופן זה כשישראל בעצמו מתענין להשיג על החלב לא יבוא לידי מכשול.

68. [פסקין] יהיה מאיזה טעם שיהיה עובדא דמילתא היא דבשו"ע ופוסקים האחרונים ומנהגנו מדור דורות ובכל אתר ואתר, לאסור חלב עכו"ם בלי שמירת ישראל, אי משום דבר שבמנין, או נדר כדעת חת"ס הנ"ל, ואף באומדנא או הוכחה או ידיעה, אין נפ"מ איך יקראוה, שלא נתערב חלב טמא, וכדעת רש"י המובא בהפוסקים, וכן הוא באמת בתשו' רש"י (סי' קנ"ב הנד' מח' בניו יורק), שמסיים רש"י עיי' דכל האוכל חלב של עכו"ם אף באין טמא בעדרו ישכנו נחש.

קושיות על שיטת האגרות משה דידיעה הוי כראיה

שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן לד

69. ועתה נבא לראיותיו של הרב המתיר במה שכתב ידיעה ברורה הוי כראיה ממש מהא **דשבועות ל"ד** לענין ממון וגם לענין קידושין דעדי יחוד **ובמנאפים** דאין צריך לראות כמכחול בשפופרת, ועכ"ח משום דהוי כראי ממש. תמיהה לי מאוד, **מי גילה לו רז זה דזה הוי כראיה ממש**, הא בהדי קאמר שם הגמרא **בשבועות** דעדות ממון מתקיימת אף בידיעה בלא ראי, ולמסקנא דגמרא שם דרבי יוסי אית ליי דרי אחא גם בדיני נפשות מתקיימת אף בידיעה בלא ראי, רק ראייה בלא ידיעה לא משכחת בנפשות.

ולדעת **התוס'** אף לרבנן משכחת אומדנא אף לממון ואף לנפשות כמו חובל ונחבל דלקמן דף מ"ו, ואף לרבנן יש ידיעה בלא ראייה רק דמחולקים בסוג האומדנא, דלרי אחא גמל האוחר בין הגמלים או כהאי דרי שמעון בן שטח אחד שרץ וכו' והרוג מפרפר, הוי אומדנא לממון ולנפשות, ולרבנן רק באומדנא דעלתה לו נשיכה על גבו דדף מ"ו - ולדעת הרב הנ"ל דבכל הני דאנו מתירין בידיעה משום דזה הוי כראיה ממש, ובעדי יחוד דהוי קידושין משום דזה הוי ראייה ממש, אם כן מדוע אין אנו הורגין במנאפים על זה, רק עד שיראה כדרך המנאפים שישכבו זע"ז, הא כבר בעדי יחוד הוי כראי ממש.

70. אבל זה אינו, דזה לא הוי כראיה, רק ידיעה בלא ראייה, וכאמור דגם בממון ובנפשות מהני אף ידיעה בלא ראייה. רק סוג וגדר הידיעה למתי מהני, זה גדרו רז"ל לפי הבנתם בדעת תוה"ק שדרכי דרכי נועם, וכדמצינו כמעט בכל הש"ס, ילפותות לענין מדות שהתורה נדרשת, מסתברא מזה למילף, ולפי סברתם התורה נדרשת, וכן בזה להגדיר גדר הידיעה.

לענין קידושין מסתברא כשהתורה כתבה דמתקדשת בביאה, וכמובן על ידי עדים, אין כוונת התורה שהעדים יראו שוכבים זע"ז כדרך מנאפים, דזה פריצות להם ולעדים להסתכל בכך, ועכ"ח כוונת תוה"ק דסגי רק עדי יחוד, וידיעה כזו מהני, וכהסברת הראשונים דחזקה אש בנעורת וגם דאומר לה הרי את מקודשת בבעילה זו, כלשון הרמב"ם (פרק ג' מאישות ה"ה) וזה כוונת ה"ה שם וז"ל ופשוט דכל האומר שעל דעת לקדשה מתייחד עמה והוא בפני עדים, הן הן עדי ביאה.

וגם לענין הריגה, הבנת רז"ל בדעת תוה"ק שצריך לראות כדרך המנאפים, וזה סגי, ואין צריך לראות כמכחול בשפופרת, דלדעת הרשב"א (בתשובה מובאה בב"ש סימן מ"ב ס"ק י"ב), משמע דזה דבר שאי"א, ולדעת רש"י (ב"מ צ"א) ורמב"ם (פ"א מאיס"ב ה"י י"ט) אין העדים נזקקין לראות כמכחול, גם כן משום דדרכי דרכי נועם, ולא הזקיקה תוה"ק לראות דבר כזה, ואף רק כדרך המנאפים, בידיעה זו נהרגין.... יהיה איך שיהיה, מזה לא נשמע דידיעה הוי כראיה, דאדרבה דמכח קושיא זו, לא הוי כלל ידיעה, דנימא דהוי כראיה וכאמור.

71. וא"כ נחזור לדיון לחלב עכו"ם, דהגזירה היתה שצריך להיות רק רואהו, ואפילו אין טמא בעדרו ואפילו חולב לגבן, דיש אומדנא וידיעה דאין שם חלב טמא, ואפילו הכי מבואר בשו"ע ופוסקים וכן נהגינן מקדמת דנא דאסור, אם כן פשיטא דאף בהאומדנא דמרתת מפני הממשלה אסור. דודאי לא עדיף אומדנא זו, מהאי דר"ש בן שטח או מהאי דאוחר בין הגמלים, דלדידן דפסקינן כרבנן ולא כרב אחא, לא הוי זו ידיעה לחייב לא בד"מ ולא בד"נ, אם כן כל שכן דלא מקרי אומדנא זו כראיה, דאם לא כן ודאי דצריך לחייב. א"כ מי יהין לשקול בדעתו ולומר דאומדנא זו דמרתת הוי כידיעה ברורה, ומכש"כ כראיה ממש, ולעקור עי"ז גזירה דרבנן, או אפשר גם דרא דאורייתא מטעם נדר כסברת החת"ס. דאדרבה יש סברא לומר דהפירמות הגדולות הם לא מרתתי כל כך מדיני הממשלה, דבנקל יש להם התקשרויות להשתחרר.